

Література

1. Павлова Н. Д. Предвыборные интенции в речи политиков / Н. Д. Павлова // Психологические исследования дискурса. – М. : ПЕР СЭ, 2004. – С. 112–119.
Pavlova N. D. Predvibornie intencii v rechi politikov [Pre-election intention in speeches of politics] / N. D. Pavlova // Psihologicheskie issledovania diskursa. – M. : PER SE, 2004. – P. 112–119.
2. Пикулёва О. А. Психологическая многозначность понятия «самопрезентация личности» и современные научные подходы к пониманию его содержания / О. А. Пикулёва // Социальная психология и общество. – 2013. – № 2. – С. 21–37.
Pikuleva O. A. Psihologicheskaia mnogoznachnost' poniatiia «somoprezentatsyia lichnosti» i sovremennye nauchnye podhody k ponimaniuu ego sodержaniia [The Concept of Self-Presentation: Multiple Meanings and Modern Approaches] / O. Pikuleva // Social psychology and society. – 2013. – № 2. – P. 21–37.
3. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов. – Москва : Ваклер ; Киев : Рефл-бук, 2001. – 656 с.
Pocheptsov H. H. Teoriia kommunikatsyi [Theory of communication] / H. H. Pocheptsov. – M. : Vakler ; K. : Refl. Book, 2001. – 656 p.
4. Слово в действии. Интент-анализ политического дискурса / под ред. Т. Н. Ушаковой, Н. Д. Павловой. – СПб. : Алетейя, 2000. – 316 с.
Slovo v deystvii. Intent analiz politicheskogo diskursa [Word in activity. Intent analysys of political discussion] / pod red. T. N. Ushakova, N. D. Pavlova. – SPb. : Aleteia, 2000. – 316 p.
5. Татенко В. О. Соціальна психологія впливу : монографія / В. О. Татенко. – К. : Міленіум, 2008. – 216 с.
Tatenko V. O. Sotsial'na psykhologiiia vplyvu : monografiia [Social psychology of influence : monography] / V. O. Tatenko. – K. : Milenium, 2008. – 216 p.
6. Shlenker B. Self-presentation / B. Shlenker // HANDBOOK of Self and Identity / ed. by M. Leary et al. – 2003. – 55 p.

УДК 159.923.2–057.875

М. В. Лавренюк

Received April 29, 2014;

Revised May 12, 2014;

Accepted May 19, 2014.

**КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА ЯК КОМПОНЕНТ ФАХОВОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ
ОРГАНІВ**

Стаття присвячена аналізу поняття та сутності комунікативної культури, специфіки її прояву в працівників правоохоронних органів. Схарактеризовано

комунікативну культуру як необхідний складник професіоналізму фахівця; виявлено основні фактори, що зумовлюють доцільність уживання певних заходів для її розвитку й вдосконалення. У контексті здійсненого теоретичного аналізу наукової літератури з проблеми дослідження виокремлено структуру комунікативної культури майбутнього фахівця, до якої належать такі основні складові частини: 1) *індивідуально-особистісна*, компонентами якої є індивідуальні особливості особистості (темперамент, характер, здібності, інтелектуально-пізнавальна сфера, екстравертованість/інтровертованість та ін.) та її прижиттєві надбання (ідеали, установки, цінності, моральні якості, етичні норми); 2) *мотиваційно-вольова*, яка охоплює потребнісно-мотиваційний (потреби в пізнанні й самопізнанні, в оцінюванні інших людей, у спілкуванні, самоствердженні, самовдосконаленні, самовираженні; мотивація досягнення успіху й уникнення невдач; спрямованість особистості на своє «Я», на комунікативний контакт, на справу) та емоційно-вольовий компоненти (самоконтроль, емоційна стійкість, емоційна культура (культура прояву емоцій), уміння уникати конфлікту або ефективно виходити з нього); 3) *соціально-комунікативна*, яка включає соціально-психологічний (емпатія, сприйняття себе та інших, уміння бути потрібним, рефлексивність, усвідомлення соціальної ролі й манери поведінки, узгодженої із цією роллю) та індивідуально-комунікативний компоненти (взаємозв'язок, взаєморозуміння; уміння встановлювати й підтримувати контакт, зворотний зв'язок; мовна компетентність, культура мислення і мови, мовленнєва активність; комунікативні знання, уміння та навички). Обґрунтовано, що зазначені складники структури взаємодоповнюють одна одну та впливають на якість комунікативної культури працівників правоохоронних органів.

Ключові слова: комунікативна культура, зміст та структура комунікативної культури, складники й компоненти комунікативної культури, рівень сформованості комунікативної культури.

Lavrenyuk M. V. Communicative Culture as a Component of Professional Competence of Law Enforcing Bodies Personnel. The article is dedicated to the concept and essence of communicative culture and peculiarities of its manifestation among law enforcing bodies personnel. The article deals with communicative culture as indispensable component of professionalism; major factors that specify expedience of taking certain measures for its development and improvement are revealed. The structure of communicative culture of a future specialist is defined in the context of the scientific literature theoretical analysis of the research problem. It includes the following main components: 1) individual and personal, components of which are peculiarities of a personality (temperament, character, abilities, intellectual and cognitive sphere, extroversion / introversion etc.) and his lifetime achievements (ideals, attitudes, values, moral qualities and ethics); 2) motivational and volitional, which includes the component of necessity and motivation (necessity for knowledge, self-knowledge, evaluation of other people, communication, self-assertion, self-improvement, self-expression; motivation to achieve success and avoid failures; self-direction of a personality, direction to a communicative contact, an affair) and emotional and volitional component (self-control, emotional stability, emotional culture (culture of displaying emotions), ability to avoid conflict or effectively resolve it); 3) social and

communicative, which includes social and psychological component (empathy, perception of yourself and others, ability to be necessary, reflexiveness, awareness of a social role and manners, coordinating with this role) and individual and communicative component (relationship, mutual understanding, ability to establish and maintain a contact, feedback; language competence, culture of thinking and language, speech activity; communicative knowledge, abilities and skills). It has been proven that above mentioned components of the structure complement one another and influence upon the quality of the communicative culture of law enforcing bodies personnel.

Keywords: communicative culture, content and structure of communicative culture, elements and components of communicative culture, level of communicative culture forming.

Лавренюк М. В. Коммуникативная культура как компонент профессиональной компетентности работников правоохранительных органов. Статья посвящена рассмотрению понятия и сущности коммуникативной культуры, специфики ее проявления у работников правоохранительных органов. Коммуникативная культура рассматривается как необходимая составляющая профессионализма специалиста; определены основные факторы, обуславливающие целесообразность употребления определенных мер для ее развития и совершенствования. В контексте проведенного теоретического анализа научной литературы по проблеме исследования выделена структура коммуникативной культуры будущего специалиста, к которой относятся следующие основные составляющие: 1) индивидуально-личностная, компонентами которой являются индивидуальные особенности личности (темперамент, характер, способности, интеллектуально-познавательная сфера, экстравертированность/интровертированность и др.) и ее прижизненные достижения (идеалы, установки, ценности, моральные качества, нравственные нормы); 2) мотивационно-волевая, которая охватывает потребностно-мотивационный (потребности в познании и самопознании, в оценке других людей, в общении, самоутверждении, самосовершенствовании, самовыражении; мотивация достижения успеха и избегания неудач; направленность личности на свое «Я», на коммуникативный контакт, на дело) и эмоционально-волевой компоненты (самоконтроль, эмоциональная устойчивость, эмоциональная культура (культура проявления эмоций), умение избегать конфликта или эффективно выходить из него); 3) социально-коммуникативная, которая включает социально-психологический (эмпатия, восприятие себя и других, умение быть нужным, рефлексивность, осознание социальной роли и манеры поведения, согласованной с этой ролью) и индивидуально-коммуникативный компоненты (взаимосвязь, взаимопонимание, умение устанавливать и поддерживать контакт, обратная связь; языковая компетентность, культура мышления и речи, речевая активность; коммуникативные знания, умения и навыки). Обосновано, что указанные составляющие структуры взаимодополняют друг друга и влияют на качество коммуникативной культуры работников правоохранительных органов.

Ключевые слова: коммуникативная культура, содержание и структура коммуникативной культуры, составляющие и компоненты коммуникативной культуры, уровень сформированности коммуникативной культуры.

Постановка наукової проблеми та її значення. У процесі розвитку демократичних основ українського суспільства посилюється роль правоохоронної діяльності, спрямованої на забезпечення прав і свобод громадян, здійснення рішучої боротьби зі злочинністю. У зв'язку із цим сьогодні особливу увагу приділяють питанням підвищення ефективності та вдосконалення професійної підготовки працівників правоохоронних органів, формування в них комунікативної культури. Посилення уваги державних органів та громадськості до питань формування комунікативної культури в працівників правоохоронних органів зумовлене соціально-правовими, культурологічними та науково-педагогічними чинниками. Комунікативна культура працівників правоохоронних органів безпосередньо впливає на характер розв'язання низки соціально-правових проблем, створює сприятливі умови для налагодження необхідних зв'язків із різними категоріями населення, дає змогу послідовно й ефективно розв'язувати складні професійні завдання психологічного та міжособистісного характеру.

Аналіз досліджень цієї проблеми. У сучасному науковому колі представлені різні підходи до трактування поняття «комунікативна культура»: методологічний (О. Бондаревська, Н. Кузьміна, В. Слассьонін, Г. Щукіна й ін.), світоглядний (О. Бодальов, Б. Ломов та ін.), психологічний (Б. Ананьєв, І. Зимова, І. Котова, Є. Рогов та ін.), соціологічний (Т. Дрідзе, С. Самигін, Є. Руденський та ін.), лінгвістичний (Б. Головін, М. Кохтерев, Г. Михальська й ін.), що зумовлено взаємопроникненням наукових знань із однієї галузі в іншу.

Головна мета статті – здійснити спробу цілісного, концептуального осмислення понятійно-категорійної сутності поняття «комунікативна культура», яке стосується працівників правоохоронних органів.

Питання, присвячені аналізу поняття «комунікативна культура», висвітлені в дослідженнях Г. Н. Артем'євої, О. О. Бароненко, А. В. Білоножко, В. А. Возчикова, В. О. Григор'євої-Голубевої, Ю. В. Ємельянова, С. В. Знаменської, О. М. Корніяки, О. В. Кравченко, А. О. Позднякової, Т. О. Слухай та ін. [1; 3; 4; 6]. Зокрема, О. М. Корніяка комунікативну культуру трактує як морально-зорієнтований засіб спілкування, що забезпечує афективно-інформаційний обмін між людьми, який опосередковує їхню взаємодію і взаємовплив, уможливорює міжособистісне сприймання та взаєморозуміння (перцепцію); це довершена готовність і спроможність особистості до спілкування з іншими людьми [6]. У зв'язку із цим комунікативна діяльність суб'єкта

спілкування – це не просто обмін інформацією, а й складна система потреб, намірів, інтересів, настанов, емоцій, ідеалів, особистісних властивостей, які є складниками комунікативної культури. Завдяки цим утворенням, а також комунікативним знанням, умінням і навичкам відбувається міжособистісна взаємодія, взаємовплив, взаєморозуміння індивідів у процесі спілкування.

Деякі дослідники визначають комунікативну культуру як такий рівень сформованості міжособистісного досвіду, який потрібний індивідові, щоб в межах своїх здібностей і соціального статусу успішно функціонувати у відповідному суспільстві. Такого погляду дотримується Ю. В. Ємельянов, який наголошує на залежності комунікативної культури від індивідуальних здібностей особистості та її соціальної мобільності. Дослідник зазначає, що на комунікативну культуру впливають суспільні зміни, і у зв'язку з цим вона не може бути готовою характеристикою індивіда. Науковець стверджує, що комунікативна культура – це «конгломерат знань, мовних і немовних умінь і навичок спілкування, які людина набуває під час природної соціалізації, навчання і виховання. Це складна особистісна характеристика, що включає психологічні знання, комунікативні здібності, уміння і навички, а також деякі властивості особистості (темперамент, характер, емоційні стани), що виявляються в спілкуванні з людьми» [3].

Аналізуючи комунікативну культуру як специфічний спосіб організації спілкування, С. В. Знаменська зазначає, що вона характеризується наявністю комунікативного ідеалу, системою комунікативних норм і правил, ставленням до співбесідника як до цінності, знанням його індивідуальних особливостей, власних комунікативних здібностей і умінням володіти комунікативною ситуацією. Автор трактує комунікативну культуру як систему внутрішніх ресурсів, потрібних для побудови ефективної комунікації в певному колі ситуацій міжособистісної взаємодії [4].

Досліджуючи комунікативну культуру особистості, О. В. Кравченко розуміє її як комплекс сформованих знань і умінь у царині міжособистісного спілкування, що проявляються в ставленні до людей, в умінні контролювати й регулювати свою мовленнєву поведінку, грамотно аргументувати свою позицію, продуктивно співпрацювати за допомогою вербальних і невербальних засобів та способів спілкування [7].

У зв'язку з викладеним вище, ґрунтуючися на результатах вітчизняних і зарубіжних досліджень, можна зробити такий висновок:

комунікативна культура – це властивість її носія, яка дає змогу йому відтворювати засвоєні ним знання, цінності, моральні й етичні норми, проявляючи індивідуальні та особистісні якості, досягати конгруентного спілкування, а саме: репрезентування власних думок, ефективного сприйняття, розуміння партнерів зі спілкування, їх взаємодії і взаємовпливу, використовуючи вербальні та невербальні комунікативні вміння й навички.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Аналіз джерельної бази засвідчив, що сьогодні існує дуже багато визначень комунікативної культури – від дуже простих («комунікативна культура – це вміння слухати й розуміти почуте» [11, с. 38]) до надто складних («комунікативна культура – це інтеріоризовані патерни рапортних взаємодій на вербальному й невербальному рівнях репрезентації особистісних потреб» [11, с. 39]). Так, російський науковець Г. Тараторкін зазначає: «...комунікативна культура – це позиція особистості, що проявляється в потребі взаємодії з іншими суб'єктами, цілісності й індивідуальності, творчому потенціалі людини і її здатності підтримувати комунікації, доброзичливе відношення до інших суб'єктів» [14, с. 314]. Інша російська дослідниця – О. Маслова – упевнена, що комунікативну культуру варто трактувати як систему внутрішніх ресурсів, потрібних для створення ефективною комунікації в певному колі ситуації особистісної взаємодії [8]. Вітчизняний фахівець у сфері педагогіки О. Корніяка зазначає: «...у сучасній літературі комунікативна культура розглядається як морально зорієнтований засіб комунікації, що забезпечує афективно-інформаційний обмін між людьми, опосередковує їхню взаємодію та взаємовплив, уможливорює міжособистісне сприймання та взаєморозуміння (перцепцію); це більш-менш довершена готовність, спроможність особистості до спілкування з оточенням» [6, с. 187]. У дослідженнях вітчизняної вченої М. Рудь комунікативна культура представлена як: здатність до узгодження й співвіднесення своїх дій з іншими, прийняття й сприйнятливості іншого, добору й пред'явлення аргументів, висування альтернативних пояснень, обговорення проблеми, розуміння та поваги думок інших і на основі цього до регулювання відносин для створення спільності комунікантів у досягненні єдиної мети діяльності; потреба в іншому, у розширенні меж комунікацій, зіставленні точок зору, вміння стати на позицію контрагента; готовність до гнучкої тактовної взаємодії з іншими, до рефлексивної

діяльності, до проектування комунікативних умінь і застосування їх у новій ситуації.

Дослідниця впевнена, що комунікативну культуру можна представити як складник професійної культури, який характеризується особистісною й професійною цінністю, спрямованістю на іншого суб'єкта комунікативного процесу [10, с. 12–13].

Як слушно, на нашу думку, стверджує більшість сучасних дослідників, поняття «комунікативна культура» досить складне за структурою й інтегративне за природою. Так, російські вчені І. Смирнова, О. Смирнова вичленували таку систему понять, що виступають базовими для розуміння сутності комунікативної культури:

- комунікація, мовна комунікація, вербальна й невербальна комунікація;
- мова й мовлення, функції мови й мовлення (інформаційна, агітаційна, емотивна, метамовна);
- мовлення й мислення, внутрішнє й зовнішнє мовлення;
- мовна ситуація, мотив висловлення;
- мовна дія (комунікативний акт) і її етапи: підготовка висловлення, структурування висловлення, перехід до зовнішнього мовлення;
- сприйняття мовлення і його стадії: перехід з акустичного або графічного коду на код внутрішнього мовлення; розшифрування синтаксичних структур, граматичних форм; розуміння загального плану висловлення; розуміння задуму й мотивів висловлення; оцінювання отриманої інформації; розуміння вибору форми й мовних засобів;
- розуміння, зворотний зв'язок, контекст (експліцитний – вербальний і невербальний – імпліцитний);
- форми мовної комунікації (усна й письмова), типи мовної комунікації, види мовної діяльності (говоріння, слухання, читання, листування);
- модель мовної комунікації та її компоненти: адресант, адресат, повідомлення [13, с. 49].

Відповідно, науковці сформулювали такі похідні поняття: культура продуктивної мовної дії; культура рецептивної мовної дії; культура розуміння; культура зворотного зв'язку [13, с. 49–50].

У зв'язку з розрізненням внутрішнього мовлення (мовне оформлення думки без її висловлення, усного або письмового) й зовніш-

нього мовлення (процес мовної діяльності, що включає різні механізми кодування та декодування інформації), науковці змогли виділити відповідні структурні компоненти комунікативної культури – культуру зовнішнього мовлення й культуру внутрішнього мовлення.

Є. Руденський, аналізуючи комунікативну культуру особистості як систему її якостей, включає такі компоненти в її структуру: творче мислення, культура мовної дії, культура самонастроювання на спілкування, культура жестів і пластики рухів у ситуації спілкування, культура сприйняття комунікативних дій партнера зі спілкування, культура емоцій, культура комунікативних умінь [10]. О. Мудрик у складі комунікативної культури виділяє такі важливі компоненти: психологічні особливості особистості, які включають товариську, емпатію, рефлексію комунікативної діяльності, саморегуляцію; особливості мислення, що виражаються у відкритості, гнучкості, нестандартності асоціативного ряду й внутрішнього плану дій; соціальні установки, що стимулюють інтерес до самого процесу спілкування і співробітництва, а не до результату. Особливу увагу дослідник приділяє тому факту, що спілкування важливе не лише щоб отримати самому, а й давати іншим; важлива й сформованість комунікативних умінь [10, с. 16–17].

Аналізуючи роль комунікативної культури в складі професійної культури, В. Садовська виділяє дві підструктури:

- цінності, знання, уміння, навички, особистісні якості, значущі для реалізації ефективної професійної діяльності (діяльнісна);
- цінності, знання, уміння, навички, особистісні якості, значущі для реалізації ефективного професійного спілкування (комунікативна).

Однак ці дві підструктури не можна представити у вигляді двох окремих компонентів професійної культури, що існують як дві сторони того самого явища, навпаки, вони взаємопроникають, накладаються один на одного. Комунікативний складник при цьому відіграє важливу роль. Він дає змогу екстеріоризувати компоненти діяльнісного складника, тобто знання, уміння, особистісні якості, реалізувати їх на практиці, донести їх до контрагента, вербалізувати їх. Відтак можемо виділити в комунікативній культурі три компоненти: інваріантний (аксіологічний), що представляє основні цінності комунікативної культури; технологічний, який відображає операційну сторону спілкування; варіативний, що включає комунікативно-значимі якості особистості.

Аксіологічний компонент уключає гуманістичну позицію, інтерес до людей; загальну культуру фахівця; морально-етичні норми, що містять професійну мораль, такт, етику, естетичний компонент.

Технологічний компонент уключає загальнотеоретичні знання, що включають знання основ міжособистісної комунікації, спілкування, теорій формування особистості, психологічних особливостей контрагента; знання своїх індивідуально-типологічних особливостей. У цей компонент також включають комунікативно-значимі уміння й навички: уміння розуміння та сприйняття, уміння взаємодії, техніки спілкування, творчий характер діяльності, що дає змогу відстежити динаміку розвитку й саморозвитку фахівця в комунікативній діяльності.

Останній компонент структури комунікативної культури – це комунікативні якості особистості: рефлексія комунікативної діяльності, гнучкість (оперативне творче мислення, що дає змогу орієнтуватися в непередбачених ситуаціях спілкування), емпатія, товариськість, емоційно-психологічна саморегуляція, особистісна атракція. Ці компоненти тісно взаємодіють, формуючи цілісну, динамічну структуру комунікативної культури. Особистість опосередковує вибір комунікативних цінностей, останні впливають на вибір знань та вмінь спілкування й визначають його стилістику. У свою чергу, комунікативні знання впливають на вибір комунікативних цінностей і розвиток особистості фахівця, що дає імпульс до подальшого засвоєння цінностей комунікативної культури. Отже, комунікативна культура – це динамічна система, зумовлювана розвитком і саморозвитком особистості, що проявляється у творчому характері освоєння кращих зразків комунікативної діяльності [11, с. 87–89].

Отже, комунікативна культура – це:

- система цінностей-регуляторів професійної діяльності (аксіологічний підхід);
- передумова, мета, спосіб, інструмент професійної діяльності, рівень самореалізації в ній, її результат і критерій оцінювання (діяльнісний підхід);
- концентроване вираження особистості фахівця (особистісний підхід).

У контексті здійсненого дослідження вважаємо за потрібне представити структуру комунікативної культури майбутнього фахівця, яку запропонував вітчизняний науковець Л. Пономаренко, яка включає до неї такі основні складові частини [9]:

1) *індивідуально-особистісну*, компонентами якої є індивідуальні особливості особистості (темперамент, характер, здібності, інтелектуально-пізнавальна сфера, екстравертованість/інтровертованість та ін.) та її прижиттєві надбання (ідеали, установки, цінності, моральні якості, етичні норми);

2) *мотиваційно-вольову*, яка охоплює потребово-мотиваційний (потреби в пізнанні й самопізнанні, в оцінюванні інших людей, у спілкуванні, самоствердженні, самовдосконаленні, самовираженні; мотивація досягнення успіху й уникнення невдач; спрямованість особистості на своє «Я», на комунікативний контакт, на справу) та емоційно-вольовий компоненти (самоконтроль, емоційна стійкість, емоційна культура (культура прояву емоцій), уміння уникати конфлікту або ефективно виходити з нього);

3) *соціально-комунікативну*, яка включає соціально-психологічний (емпатія, сприйняття себе та інших, уміння бути потрібним, рефлексивність, усвідомлення соціальної ролі й манери поведінки, узгодженої із цією роллю) та індивідуально-комунікативний компоненти (взаємозв'язок, взаєморозуміння; уміння встановлювати й підтримувати контакт, зворотний зв'язок; мовна компетентність, культура мислення і мови, мовленнєва активність; комунікативні знання, уміння та навички) [5]. Зазначені складники структури взаємодоповнюють одна одну та впливають на якість комунікативної культури майбутнього фахівця.

Отже, комунікативна культура – це сукупність норм, способів і форм взаємодії й несе в собі кращі зразки та цінності поведіння. Культурний компонент комунікації пов'язаний із системою еталонів і уявлень особистості, які включаються в момент взаємодії з іншими суб'єктами. Згідно з особистісно-орієнтованою концепцією, що характеризується пріоритетом компонента «культура», загальна й професійна культура представляються родовими поняттями стосовно комунікативної культури. Будучи їх підсистемою, комунікативна культура зберігає свою цілісність і відносну автономність. Як професійно значуща якість особистості, комунікативна культура інтегрує знання, уміння та досвід комунікативної діяльності й визначає способи організації ціннісної взаємодії в процесі професійної діяльності. Отже, комунікативну культуру трактуємо, з одного боку, як частину професійної культури, з іншого – як складову частину комунікативного процесу.

Аналізуючи та синтезуючи наведені дефініції, можна дійти висновку, що комунікативна культура в сучасних умовах постає ціллю (культура діалогу), підґрунтям (взаєморозуміння), засобом регламентації (культура професійного й повсякденного спілкування) комунікативних процесів.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, сучасне наукове співтовариство комунікативну культуру трактує як складову частину загальної культури поведінки людини, систему значень, норм, цінностей і зразків поведіння, прийнятих у суспільстві, уміння особистості організувати комунікативну діяльність. Комунікативна культура – одна зі складників загальної культури; вона вдосконалюється в процесі взаємодії людини з іншими особами; комунікативну культуру формує зовнішнє середовище, мікросоціальне середовище, соціальні установки; її потрібно трактувати як привнесене особистісне утворення, яке, впливаючи на якість діяльності й комунікації, формується в процесі участі в ній людини. Комунікативна культура державних службовців – складне духовно-практичне утворення особистості, яке охоплює засвоєні соціальні норми та вимоги щодо професійного спілкування, розвинені механізми комунікативної взаємодії з людьми, набутий практичний досвід комунікативної діяльності. Комунікативна культура формується під впливом соціальних, психологічних і культурологічних умов, вона неодмінно спирається на ті норми й вимоги, які висуває суспільство на певному етапі свого розвитку перед державними службовцями, покликаними дотримуватися їх у своїй професійній діяльності.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в проведенні наступних комплексних теоретико-методологічних досліджень феномену комунікативної культури, присвячених проблемам її формування та розвитку в працівників правоохоронних органів.

Література

1. Білоножко А. В. Визначення ефективності впливу соціально-психологічного тренінгу на комунікативну компетентність майбутніх юристів / А. В. Білоножко // Актуальні проблеми психології. Т. X : Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія ; за ред. С. Д. Максименка. – К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2007. – Вип. 2. – С. 30–36.
Bilonozhko A. V. Vyznachennia efektyvnosti vplyvu socialno-psykhologichnogo treningu na komunikatyvnu kompetentnist majbutnich jurystiv [Determining the efficiency of influence social and psychological training on the communicative competence of lawyers] / A. V. Bilonozhko // Aktualni problemy psykhologii.

- Т. Х : *Psychologia navchannia. Genetychna psykhologia. Medychna psykhologia* ; za red. S. D. Maksymenka. – Kiev : DP «Informacijno-analitychne agentstvo», 2007. – Vyp. 2. – P. 30–36.
2. Головин С. Ю. Словарь психолога-практика / С. Ю. Головин. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – Мн. : Харвест, 2007. – 976 с.
Golovin S. Yu. Slovar psykhologa-praktyka [Dictionary psychologist practice] / S. Yu. Golovin. – [2-ye izd., pererab. i dop.]. – Mn. : Harvest, 2007. – 976 p.
3. Емельянов Ю. В. Активные групповые методы социально-психологической подготовки специалистов / Ю. В. Емельянов // *Вопр. психологии*. – 1993. – № 4. – С. 69–73.
Yemelyanov Yu. V. Aktivnye grupovye metody socialno-psykhologicheskoy podgotovki specialistov [Active group methods of socio-psychological training] / Yu. V. Yemelyanov // *Vopr. psykhologii*. – 1993. – № 4. – P. 69–73.
4. Знаменская С. В. Педагогические условия формирования коммуникативной культуры студентов в процессе профессиональной подготовки в вузе : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.06 / Стояна Васильевна Знаменская. – Ставрополь, 2004. – 169 с.
Znamenskaya S. V. Pedagogicheskiye usloviya formirovaniya komunikativnoj kultury studentov v processe profesionalnoj podgotovki v vuze [Pedagogical conditions of formation communicative culture of the students in professional training in high school] : dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.06 / Stoyana Vasilyevna Znamenskaya. – Stavropol, 2004. – 169 p.
5. Корніяка О. М. Деякі аспекти комунікативної культури особистості школяра / О. М. Корніяка // *Актуальні проблеми психології : наук. зап. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України* / за ред. акад. С. Д. Максименка. – К. : Нора-Друк, 2001. – Вип. 21. – С. 124–133.
Korniyaka O. M. Deyaki aspekty komunikatyvnoi kultury shkolyara [Some aspects of the pupils's communicative culture] / O. M. Korniyaka // *Aktualni problemy psykhologii : nauk. zap. In-tu psykhologii im. G. S. Kostyuka APN Ukrainy* / za red. acad. S. D. Maksymenka. – K. : Nora-Druk, 2001. – Vyp. 21. – P. 124–133.
6. Корніяка О. М. Психологія комунікативної культури школяра : [монографія] / О. М. Корніяка. – К. : Міленіум, 2006. – 336 с.
Koniyaka O. M. Psykhologia komunikatyvnoi kultury shkolyara : monografia [Psychology of pupils communication culture : monograf] / O. M. Koniyaka. – K. : Millenium, 2006. – 336 p.
7. Кравченко Е. В. Развитие коммуникативной культуры учащихся в условиях гуманизации образования : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Елена Вячеславовна Кравченко. – Саратов, 2004. – 183 с.
Kravchenko Ye. V. Razvitiye komunikatyvnoi kultury uchacshikhsya v usloviyakh gumanizacii obrazovania [Development of communicative culture students in a humanization of education] : dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.01 / Yelena Vyacheslavovna Kravchenko. – Saratov, 2004. – 183 p.
8. Маслова О. Г. Роль коммуникативной культуры в профессиональной деятельности государственных служащих / О. Г. Маслова // *Науч. вестн. Ярослав. пед. ун-та*. – 2010. – Вып. 1. – С. 77–85.

- Maslova O. G. Rol komunikatyvnoy kultury v profesionalnoy deyatel'nosti gosudarstvennykh sluzhaschikh [Role communicative culture in the professional activity of government employees] / O. G. Maslova // Nauch. vestn. Yarosl. ped. un-ta. – 2010. – Vyp. 1. – P. 77–85.
9. Пономаренко Л. А. Особливості сформованості комунікативної культури у студентів СНУ ім. В. Даля [Електронний ресурс] / Л. А. Пономаренко. – Режим доступу : http://snu.edu.ua/university_site_manager/tinymce/upload-files/onti/dal/14/028.pdf
Ponomarenko L. A. Osoblyvosti sformovanosti komunikatyvnoi kultury u studentiv SNU im. V. Dalya [Elektronnyj resurs] [Peculiarities of formation the communicative culture of the students EUNU named after Dal] / L. A. Ponomarenko. – Rezhim dostupu : http://snu.edu.ua/university_site_manager/tinymce/upload-files/onti/dal/14/028.pdf
10. Розвиток комунікативних здібностей державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування : навч.-метод. посіб. / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України, Упр. орг. фундамент. та приклад. дослідж., Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр. ; [І. М. Плотницька та ін.]. – К. : НАДУ, 2010. – 43 с.
Rozvytok komunikatyvnykh zdibnostej derzhavnykh sluzhbovciv i posadovykh osib miscevogo samovryaduvannya : navch.-metod. posib. [The development of communicative abilities of civil employees and local government officials] / Nac. acad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy, Upr. org. fundament. ta pryklad. doslidzhen, Dnipropetr. region. in-t derzh. upr. ; [I. M. Plotnicka ta in.]. – K. : NADU, 2010. – 43 p.
11. Садовская В. С. Основы коммуникативной культуры / В. С. Садовская, В. А. Ремизов ; [общ. ред. В. А. Ремизова]. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2011. – 206 с.
Sadovskaya V. S. Osnovy komunikatyvnoi kultury [Bases of communicative culture] / V. S. Sadovskaya, V. A. Remizov ; [obsch. red. V. A. Remizova]. – M. : Gumanit. izd. centr VLADOS, 2011. – 206 p.
12. Сарновська С. О. Сучасна соціальна комунікативна культура (філософсько-методологічний аналіз) : автореф. дис. ... канд. філос. наук. : 09.00.03 / С. О. Сарновська ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – К., 2000. – 18 с.
Sarnovska S. O. Suchasna socialna komunikatyvna kultura (filosofsko-metodologichnyj analiz) [The modern social communication culture (philosophical and methodological analysis)] : avtoref. dis. ... kand. filos. nauk : 09.00.03 / S. O. Sarnovska ; In-t filosofii im. G. S. Skovorody NAN Ukrainy. – K., 2000. – 18 p.
13. Смирнова І. В. Культура коммуникационной деятельности: понятие, структура и функции / І. В. Смирнова, О. Д. Смирнова // Науч. вестн. Дальневост. гос. ун-та. – 2008. – № 5–6. – С. 46–57.
Smirnova I. V. Kultura komunikativnoy deyatel'nosti: ponyatie, struktura i funkcii [Communicative Culture activity: concept, structure and functions] / I. V. Smirnova, O. D. Smirnova // Nauch. vestn. Dalnyevost. gos. un-ta. – 2008. – № 5–6. – P. 46–57.

14. Тараторкин Г. В. Коммуникативная культура в системе государственной службы: теоретические основы / Г. В. Тараторкин // Сб. науч. работ Томск. гос. ун-та. Сер. : Гуманитарные науки. – 2009. – № 4. – С. 311–323.
Taratorkin G. V. Komunikativnaya kultura v sisteme gosudarstvennoj sluzhby: teoreticheskiye osnovy [Communicative Culture in the system of government service: Theoretical bases] / G. V. Taratorkin // Sb. nauch. rabot Tomsk. gos. un-ta : Ser. : Gumanitarnye nauki. – 2009. – № 4. – P. 311–323.

УДК 316.37

Т. О. Ларіна

Received April 22, 2014;

Revised May 12, 2014;

Accepted May 19, 2014.

ОСОБИСТІСНІ СТАБІЛІЗАЦІЙНІ ПРАКТИКИ ЖИТТЄКОНСТРУЮВАННЯ: НАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ

У статті розглянуто проблему подолання невизначеності та ризику в процесі життєконструювання. Визначено, що необхідною умовою життєконструювання сучасної людини є керування ризиками, їх зниження та мінімізація. З'ясовано, що функція керування ризиками в процесі конструювання власного життя досягається завдяки особистісним стабілізаційним практикам життєконструювання. Показано, що стабілізаційні практики мають ситуативний характер, тимчасово виводячи конструктивні та перетворювальні практики у так званий фоновий режим. Перебуваючи у фоновому режимі, конструктивні та перетворювальні практики реалізують функцію керування ризиками завдяки підтриманню певного безпечного рівня взаємодії людини зі світом та близьким оточенням. Отже, метою дослідження стало емпіричне вивчення особистісних стабілізаційних практик, у яких реалізується функція керування ризиками. Емпіричне дослідження сконструйовано на засадах постнекласичної методології з використанням методів нарративного аналізу. Вихідне теоретичне положення дослідження – розуміння нарративу та ментативу як різних форм існування практик побудови життя, у яких відтворюються, відповідно, подієвий та процесуальний способи інтерпретації буття. За результатами нарративного аналізу визначено, що деякі життєві події мають певний нарративний потенціал для розвитку ризик-рефлексії та формування навичок рефлексивного управління власною безпекою. Проведений аналіз текстів дав змогу виділити такі інтерпретативні моделі ризику: ризик як пригода; ризик як гра; ризик як реалізація життєвого вибору (реалізація оптимальної альтернативи); ризик як набуття